

ՄԵԼԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարեկան 6 ռուբ.
Առանձին համարները 5 կոպեկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմյան խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցեն. Тифлисъ, Редакция „Мшакъ“.
Կամ Tiflis, Redaction „Mschak“.
Տէլէֆոն № 253.

Խմբագրությունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տոն օրերից)

Յայտարարությունը ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարությունները համար վճարում են
խրաբանչիւր բառին 2 կոպեկ.
Տէլէֆոն № 253.

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Դարիս Զաքարեան և Եղիսաբէթ Սարգսեան Միջոցառանցները և
խնամուհի Մարիամ Յովհաննիսեան Երկայնաբազուկ-Սարգսեանը սրտի
ցաւով յայտնում են ազգականներին և ծանօթներին առաջինը որդու, երկրորդը՝ ամուսնու
և երրորդը եղբոր՝

ՄԵԼԿՈՆ ՅՈՎԷԱՆՆԻ ՍԵԱՆ ՄԻՐՁՈՅԵԱՆ ՅԻ

մահը: Ամբողջները լինում են ամեն օր, երեկոյան ժամը 6-ին, Օրթոդոքսի սեփական
տան մէջ: Յուդայականությունը լինելու է հինգշաբթի, սեպտեմբերի 24-ին, դէպի Վան-
քի մայր-եկեղեցին, առաւօտեան ժամը 9-ին. թաղումը կը լինի Թէլէթի գիւղի տոհմա-
կան դամբարանում:

1—3

Մարիամ Սողոմոնեան Աղաբէգեանը իր որդեկերանցով և Սալուէ Մի-
քայէլեան Իստամբուլեանը իր որդեկերանցով՝ սրտի ցաւով յայտնում են բարեկամ-
ներին և ծանօթներին՝ առաջինը իր թանկագին ամուսնու, իսկ երկրորդը իր փեսայ՝

ԳՐԻԳՈՐ ՍԱՐԳՍԵԱՆ ԱՂԱԲԵԳԵԱՆԻ

մահը: Յուդայականությունը լինելու է չորեքշաբթի, ամսին 23-ին, առաւօտեան ժամը
10-ին, իր ընտանիքի մէջ: Գործընդունակայա փողոց, տունը Զուբալովի № 20, դէպի Սող-
ոմա. Գէորգ եկեղեցին:
Ամբողջը լինելու է այսօր, երեքշաբթի, երեկոյան ժամը 6-ին:

1—1

ԲՈՎԱՆԳԱՎՈՒԹԻՒՆ

Աղքատութիւն և Բարոյականութիւն. Նորից
անբերրութիւն. — ՆՆՈՒՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Հե-
ռապոլիսներ. Հայոց դպրոցների մասին. Մատե-
նագրութիւն. Ժողովրդի առողջութեան մասին.
Նամակ Կարսից. Ներքին լուրեր. — ԱՐՏՍՈՒՔԻՆ
ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Գործերի դրութիւնը Փրանսիա-
յում. Կրեմլեան գործերը. Մայրագոյն Արեւել-
քում. Նամակ Աւստրիայից. Արտաքին լուրեր.
— ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ. — ՀՆԻՒԱԳԻՐՆԵՐ. — ԲՈՐՍՍԱ.
— ԹԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱՆ. Բն-
շով էլ մեղաւոր:

ԱՂՔԱՏՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ժողովրդական բարոյականութեան խնդ-
ր

ԲԱՆԱՍԻՐԱՆ ԿԱՆ

ԻՆՉՈՐՎԵԻ ՄԵՂԱՍԻՐՈՐ

Գեղեցիկ և Լայնածիր հովիտը, երբ ամառ-
վայ արեգակը վերին ճառագայթները խաղում
են չրակայ ընդերքերի վրա, շողողալով ստու-
րտում կարկաչող առուակների վճիտ ջրերի
մէջ: Սրանց ափերին բուսած գոյնզգոյն ծաղիկ-
ները, խնամարկելով դէպի ջուրը, կարծես, կա-
մենում են զովայնել միջօրեայ ճառագայթների
տապից նուազած զլիւկները: Գեղեցիկ է այդ
հովիտը, երբ երեկոյան մեղմ հովիկը, սահելով
կանաչ արտերի վրայով, ալեկոծում է նրանց և
կանաչագոյն ալեկոծներ սփռելով մինչև ընդեր-
քազանքը, նմանեցնում են նրան մի կախարհա-
կան ծովի: Գեղեցիկ է նա, երբ լուսինը, դուրս
գալով այդ ծովի յետից և պատանալով արծա-
թափայլ ամպերի կոյտերը, սփռում է իր կաթ-
նաման լոյսը ամառանոց եկած գիւղացիների
վրաների շուրջը և այդպիսով աղատում նրանց
վրաները լուսաւորելու հողացողութիւնից: Հրա-
շալի է Լայնածիրի երեկոյան. հեռուից լսվում է
հովիտների սրնգի քաղցրահունչ ձայնը, որը
նուազում է ըրդակի «Ջութանի» խոտերի
մեղմ սոսափելուն, միախառնվելով այդ մեղեդիի
հետ, դիմիլից տղաւորութիւն է գործում լը-
սողի վրա:

Որքան բաղդաւոր պէտք է լինի այս հրաշա-
լի բնութեան ծոցում ապրողը, կը բացականչի
ամեն մէկը: Բայց չէ: Մարդ միանգամայն չուա-
րում է, չը նկատելով վրաների շուրջը կենդա-
նութեան նշոյլ անգամ: Ինչպէս չը պէտք է լսել
դուր զիւղացի երիտասարդների ու օրիորդների
ուրալի երգերը, մասնակցել նրանց պարը, բայց
կայտառ պարերին, ինչպէս է ամեն տեղ մեռե-
լային լուսութիւն տրորում: Միմէ կարող են ունե-
նալ որ և է հոգս այստեղ առանձնացած գիւ-

րով զբաղող մարդկանց համար շատ հե-
տաքրքրական են այն հետազոտութիւն-
ները, որոնք պարզում են բարոյականու-
թեան վրա ազդող պատճառները: Այդ
պատճառներից մէկն է՝ Ժողովրդի բարե-
կեցութեան աստիճանը: Դիտողութիւննե-
րը, օրինակ, ցոյց են տալիս, որ սովի տա-
րիներում յանցանքները բազմապէս են:
Նրա ապացոյցը մենք տեսնում ենք, ի
միջի չայլոց, Հնդկաստանում, ուր սովը
բռնկվում է սոսկալի կերպարանքով: Բոմ-
բէյի շրջանում, ուր Ժողոված են կանո-
նաւոր վիճակագրական տեղեկութիւններ,
հաստատված է, որ յանցանքների թիւը

զացիները. միմէ գէթ այստեղ՝ բնութեան ծո-
ցում, նրանք չեն կարող վարել հանգիստ, ան-
դոր կենալ: Ոչ. այստեղ էլ է հասել այն ձեռ-
քը, որը ամեն տեղ ճնշում է նրանց, խանգա-
րելով բնական բնութեան հրաշալիքներով:

II

Կէս դիւր էր. վրաններում բոլորը քնած էին.
մի ձայն անգամ չէր լսվում. միայն քամին էր,
որ սաստիկ սուլում էր: Յիմէ մէկը ուշադրու-
թեամբ ականջ դնէր, քամու սուլոցի միջից կը
լսէր մի ինչ որ տարօրինակ ձայն, որը նմա-
նում էր ծայրայեղ անբաղդի դառն հառաչան-
քին: Եւ իրաւ, վրաններից մէկում հառաչում
էին Լուսնի լուսով կարելի էր նկատել հետե-
ւեալ պատկերը. Թաղիքի վրա պառկած լալիս
էր մի մատաղահաս աղջիկ, նրա մօտ նստած էր
պառաւ մայրը. թէև վերջինի երեսին նկատելի էր
սաստիկ վախ, բայց և այնպէս նա աշխատում էր
մխիթարել աղջկան:

— Մի լաք, Մարիամ ջան, Աստուած ողորմած
է. նա չի թողնի, որ դու ընկնես անօրէնի ձեռքը:
Աղջիկը, կարծես, ուշադրութիւն չէր դարձ-
նում ծօր խօսքերի վրա և շարունակում էր հե-
կեկալ: Նա մօտ տանն է եղել տարեկան օրիորդ
էր, խոշոր աչքերով, որոնք այժմ յուսահատու-
թիւն էին արտայայտում. երկար գիտակիւնը
սքոզել էին նրա գեղեցիկ երեսի մի մասը և
բարձր կուրծքը, որը սաստիկ բաբախում էր:

— Նիմէ իմանայիք, մայրիկ, թէ ինչ ասացին ինձ
այսօր նրա երկու անուամբ ծառաները, մի
ձար կը գտնէիք ազատելու. դադանի ճիրաննե-
րից քո խեղճ Մարիամին. Էլը տեսնես, հպարտ
հայուհի, որքան հեշտ է յաղթիլ քո կամակրու-
թիւնը. այս գիշեր կեթ մենք կապացուցանենք
այդն: Ախր ես վաղուց էի նկատում, որ նա հե-
տեւում է ինձ...

Կեռ մայրը ոչինչ չէր գտել պատասխանելու,
երբ յանկարծ նրանց առաջ արձանացան երկու
ոտքից մինչև գլուխ զինված մարդիկ: Մարիամը
մի ճիշ արձակեց և ուշաթափ եղաւ. նրանցից
մէկը մօտեցաւ նրան, բարձրացրեց ձեռքերի

սովի տարիներում շատանում է զգալի չա-
փով: Վերջինք երկու սովատանջ տա-
րիներ՝ մէկը միւսից բաժանված քսանա-
մեայ ժամանակամիջոցով, այն է 1877 և
1897 թվականները: Յանցանքների թիւը
1877 թվականներ ամսին, համեմա-
տած նախնիքայ տարվայ հետ, աւելա-
ցաւ 330/0-ով: Նոյնը տեղի ունեցաւ 1897
թվին, միայն աւելի փոքր չափով, այն
է 80/0-ով: Բնորոշ է և այն հանգաման-
քը, որ յանցանքների թիւը մեծացաւ աղ-
քաւորութեան այն մասում, որ զգալի
կերպով վնասվել էր սովից, օրինակ, երկ-
րադրծութեամբ և ուրիշ մանր գործե-
րով զբաղողների շրջանում. իսկ առեւ-
տրական և գործարանատիրական դաս-
կարգի մէջ ոչ միայն չը բազմացան յան-
ցանքները, այլ և մի անշան աստիճանով
դեռ պակասեցին:

Աւերմի սովը ոչ միայն քաղցրացում է
աղքատականութեան ֆիզիքական վիճա-
կը, ոչ միայն վնասում է նրա տնտեսա-
կան կենսին, այլ և ճնշող ազդեցու-
թիւն է գործում նրա բարոյական ու-
թեան վրա, մղելով նրան դէպի յան-
ցաւոր մտածողութիւն և յանցաւոր
գործունէութիւն: Այնտեղ, ուր հացի
խնդրի անհրաժեշտ պահանջն է հանդէս
գալիս, բարոյականութեան զգացմունքներն
սկսում են փորձանքի ենթարկվել և տատան-
վել և շատ անգամ էլ ստիպված են լինում
ընկճվել և տեղի տալ... Ճշմարիտ է,
Ժողովրդի բարոյական հասկացողութիւն-
ները ուժգին կերպով մաքաւում են աղ-
քատութեան և սովի յանցաւոր թիւա-
դրութիւնների դէմ, բայց մեծ մասամբ
ընկճվում են ծայրայեղ անհրաժեշտու-
թեան դէպքում:

Մեր երկրում, ճիշդ է, մենք չենք հանդի-
պում համաճարակ և կատալի սովի, բայց

վրա և պատրաստվում էր դուրս տանել վրանից:
Ահից ու սարսափից ապշած մայրն այժմ միայն
ուշքի եկաւ և վազելով կորեց տարածված այցե-
րու առաջը. բայց վերջինի ընկերը հրացանի
կոթով մի սաստիկ հարուած տվեց խեղճ կնոջ
գլխին, և երկու չարագործին էլ անմեղ գտնի հետ
անբերրեցնեց բազմաթիւ վրանների մէջ: Մի
քանի րօպէից յետոյ նրանք արդէն Օմար աղայի
վրանի մօտ էին:

III

Վրանում շտապ քայլերով ման էր գալիս մի
միջին տարեկան մարդ: Նա մերթ մօտենում էր
վրանի մուտքին և, բարձրացնելով վարագոյը,
նայում էր դէպի միւս վրանները, բայց, տեսնե-
լով, որ ոչինչ չէ երևում, մոռնում էր, նրա հաստ
չրթունքները անհամբերութիւնից դողդողում էին,
մերթ պառկում էր անկողնի վրա, բայց այն-
տեղ ևս երկար չը կարողանալով մնալ, կրկին
սկսում էր չափափել վրանի երկարութիւնը: Բայց
հասնելով վրանի վերջին կողմին, որը շատ
արիւնշարժ գաղանձ նա յարձակվեց անմեղ որ-
սի վրա, նրա պիղծ ձեռքերը սկսեցին շոշափել
անբաղդ կոյսի մարմինը: Նա հասաւ նպատա-
կին...

IV

Կեռ լեռները և հովիտը պատած էին վաղոր-
դեան մշուշով, երբ ամբողջ Մարիամը խեղ-
դարի նման անցնում էր մի նեղ, հաղի նշմար-
վող շաւիղով: Նրա մազերը ցրված էին Նա
գնում էր, չը նայելով շուրջը, կարծես մի շտապով,
անցնաձգելի գործ սպասում էր նրան: Նրանմէ
միայն նա կանգնում էր ու ալանջ դնում, չը
լսելի թէ նրան հետեւում են, բայց ձայն չէր
լսվում: Ծանկարծ նրա ականջին դիպաւ մի ինչ
որ որոտոտում: Նրա դէմքը փայլեց ուրախու-
թիւնից, և նա դիմեց դէպի այն կողմը, որտեղից
գալիս էր ձայնը: Այն կողմը հարկաւոր էր գնալ
մի շատ դժուար ճանապարհով, որը խնկրել

չէր էլ կարող պարծենալ, թէ բարեկե-
ցութիւնը համատարած է և ընդհանուր:
Կովկասի զանազան մասերը իւրաքանչիւր
տարի աւելի կամ պակաս չափով վնաս-
վում են անբերրութիւնից և ուրիշ պա-
տահարներից, որի հետեանքը լինում է
աղքատականութեան աղքատութիւնը: Մենք
չենք կարող և չը պէտք է հաշտվենք այն
մտքի հետ, որ սովը անխուսափելի պա-
տահար է: Ոչ, մենք կարող ենք մաքա-
ւել և պէտք է մաքաւենք աղքատականու-
թեան աղքատութեան դէմ: Այդ աղ-
քատութիւնը մեզից խլում է Ժողովրդի
առողջութիւնը, նրա ապագայ զարգա-
ման յոյսը, նրա արդիւնաբերական բար-
գաւաճումը, և վերջապէս նրա բարոյա-
կան մաքրութիւնը: Աղքատութիւնը լքեց-
նում է ոչ միայն փողոցները մուրացկանե-
րով, այլ և բանտերը յանցաւորներով:

ՆՈՐԻՑ ԱՆԲԵՐՐՈՒԹԻՒՆ

Կարմիր Խաչի ընկերութիւնը տպագրել
է մայրաքաղաքի լրագրներում մի յայտարա-
րութիւն, որից երևում է որ այս տարի
ևս Ռուսաստանի մի քանի նահանգներ
սաստիկ վնասվել են անբերրութիւնից:
Կազանի, Սամարայի, Սարատովի, Սիմ-
բիւրսկի, Ուֆայի, Պերմի, Վեստկայի և
Իրազանի նահանգներն այս տարի աւելի
շատ են վնասվել, քան անցեալ տարի:
Թէև կառավարութիւնը և տեղային գեմա-
տօն արդէն մի շարք միջոցներ են ձեռք
առել վնասվածներին օգնելու համար,
բայց Կարմիր Խաչի ընկերութիւնը, նկատի
առնելով, որ օգնութիւն չեն ստանայ բո-
լոր վնասվածները, հրաւեր է կարողում
նուիրատուութիւններ անել, որպէս զի ին-
քը կարողանայ օգնութեան հասնել աղ-
քաւորականութեան, բաց անելով ճաշարան-

լեռան վրայից, կորչում, անհետանում էր միմի
անդունդում: Չը նայելով, որ խիտ բուսած
մացառները պատառում էին նրա շրթերը, ծը-
տատում էին մարմինը, բայց նա կարծես ցաւ չը
զգալով, աւելի և աւելի արագ էր քայլում: Այն
ժամից յետոյ Մարիամը կանգ առաւ. նրա առ-
ջը հոսում էր գետը, զարկելով իր վճիտ
ջրերը ափերի ծայրերին և հաստատուն ծառե-
րին: Նրա ձայնը արձագանք էր գտնում նեղ և
խոր անդունդում և սաստիկ որոտում էր՝ սար-
սուռ պատճառելով անցորդին...

Մարիամը վճիտ ընկնել գետը և այդպի-
սով վերջ դնել իր դժբաղդ կեանքին: Բայց մի
ինչ որ զգացմունք, կարծես, թող չէր տալիս
նրան կատարել այդ ինքնասպանութիւնը: Նոյն
իսկ գետի վճիտ ջրերը, կարծես, տրամադի-
չին ընդունել իրանց ստաւ ծոցում մի այդպիսի
չքնաղ մարմին: Նրանք գոռում-գոչում էին,
կամենալով գէթ այդպիսով իմացնել իրանց
դժգոհութիւնը: Մարիամը տատանվում էր. նրա
մէջ կատարվում էր մի ներքին կռիւ. անարգ-
ված պատիւի զգացմունքը մարտնչում էր երի-
տասարդ կեանքի հետ, որ դեռ երկէ լի էր յոյ-
սերով: Ամբողջ անցեալը պատկերացաւ Մարիա-
մի առաջ. նա մտաբերեց իր մանկութիւնը, իր
քաղցր ազատ օրերը, երբ դեռ բոլորովին ծա-
նօթ չէր առօրեայ հոգսերի հետ... Բայց յան-
կարծ մտաբերեց և երեկվայ անցքը. նրա շրթ-
երը զգացին, աչքերը փայլեցին կատա-
ղի կրակով, պատիւը յաղթող հանդիսացաւ:
Մարիամը վերջին անգամ մի խուլ հառաչանք
արձակեց և նետվեց կատաղի պտղաբեր մէջ...

Երեկոյան դէմ մամուլապատ ափի վրա ըն-
կած էր մի դիակ, որը ալիքներն էին դուրս
դնել: Նա Մարիամի մարմինն էր. ջրային բոյ-
սերը, փաթաթվելով մազերին, հիւսել էին դիակի
շուրջը մի սլաքի, որը նրան յաւերժանորդ էր
նմանեցնում. երեսի վրա նկատելի էր դառն,
հարցական ժպիտ, որով նա կարծես կամենում
էր հարցնել՝ զինչով էլ մեղաւոր...
Լ. Վայունի

ներ, հիմնարկելով աղքատներին խնամող հոգաբարձություններ, բժշկական օգնություն հասցնելով հիւանդներին և այլն: Միջոցներ չառ են հարկաւոր, ասում է ընկերությունը, որովհետեւ պէտք է օգնել ազգաբնակչության ամբողջ ձեռքով ընթացում: Կարմիր խաչի ուսուցչական ընկերությունը դիմում է ուսու մարզական գրքարարության և խնդրում է տալ իր լուսանկարը և տանջվող մերձաւորներին օգնելու համար:»

Նույնպէս ընկերություններ ընկերություններն ընդունում է ամեն տեղ, ուր կան Կարմիր խաչի հիմնարկությունները: Գլխաւոր վարչությունը գտնվում է Պետերբուրգում, ուր նոյնպէս կարելի է ուղարկել նուէրներ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Հ Ե Ռ Ա Գ Ի Բ Ե Ր

Մենք ստացանք Արեւիկ, սեպտեմբեր 18/30-էջ հետեւեալ հեռագրերը, որով Արեւիկա Արծրունու մասին հարգելու են լրացուցիչ տեղեկություններ:

Անդրէաս Արծրունին մեռաւ 51 տարեկան հասակում (նա ծնվել է 1847 թվականին, նոյեմբերի 15-ին Մոսկվայում): 1864-ին աւարտելով Փիլիսոփայական դասնախոսական դասը, նա անցաւ Հեղեղեքեղի համալսարանը: 1870-ին աւարտեց դոկտորի աստիճանը: 1875—1877 թվականներին նա աւարտեց Տարաս-բուրգում, 1877—1883 թվականներին պրիվատ-դոցենտ Գերմանիայի ամենամեծ համալսարանում՝ Բերլինի համալսարանում, 1883—1884-ին էկտրաօրինար պրոֆեսոր Բերլինի համալսարանում, 1884—1898 թվականներին օրդինար-պրոֆեսոր Արեւիկ Բարձրագոյն տեխնիկական դպրոցում: Արծրունին լայն է ընծայել միջին 50 դասական գրականություններ, որոնցից նշանաւորներն են՝ բնութագրերի ֆիզիկական քիմիայի վերաբերեալ աշխատությունները, նեֆրիտների, դալմատների մասին գրականությունները, հետազոտությունները օրգանական քիմիայի մասին: 1875-ին Արեւիկա Արծրունու գտնված է նոր միներալների մի ամբողջ շարք, որոնք են ցեբրեմիտ, մանգանիտ, օտաւիտ, ոււտա հիտ, քրոմաուտ, արալիտ, այլն: Նրա հաւաքածուները, որ ժողովրդական Ուրալում, Կովկասում և Բրիտանական Կիլիկիայում (Ամերիկա) ձանապարհորդած ժամանակ, գտնվում են ներկայումս Արեւիկ պոլիտեխնիկումի մէջ: Արծրունին ընտրված էր թիվ 13-ի ցեբրեմիտ, Տուրքիայի արքայական ակադեմիայի, Բրեմսի աշխարհագրական ընկերության, Ուրալի Բնագիտական ընկերության (վերջում պատուաւոր անդամ), Պետերբուրգի Կայսերական ակադեմիայի, պատուաւոր անդամ՝ Պետերբուրգի Կայսերական մենաբարձրագոյն ընկերության, և անդամ ուրիշ շատ ընկերություններին:

ՀԱՅՈՑ ԳՊՐՈՑՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

«Прозрачный Край» լրագիրը, առաջ բերելով 1897 թվականի 2-ին կայացած օրհնագրությունը հայոց եկեղեցական դպրոցների մասին, որ արդէն յայտնի է ամենքին, գրում է հետեւեալը.

«Հայոց եկեղեցական դպրոցները նոր օրհնելով թանկարկով են լուսաւորութեան միասնաբերութեան ընդհանուր հիման վրայ, այսինքն այդ դպրոցների վրա տարածվում է ժողովրդական դպրոցների գերեզմանի հակոյութները, որպիսին նա ունի միւս, իր իրաւաստութեան ենթարկված դպրոցների վերաբերմամբ: Այդ հակոյութները, ընդհանրապէս, այն է, որ հետեւում է ուսումնական-կրթական մասին և առհասարակ դպրոցների մանկավարժական գործունէութեան, համաձայն նրանց ծրագրերին: Գերեզմանի իրաւունքն է այցելել դպրոցները, հաստատել ուսուցիչներին պաշտօնի մէջ՝ հասարակութեան ներքին հոգաբարձութիւններին միջնորդութեամբ, նոյնպէս և ուսուցիչներին արձակել, ընկնել դպրոցները, նրանց կառավարչներին տեղեկութիւններ պահանջել և այլն:

«Հայոց դպրոցները միայն օգուտ կը ստանան ենթարկվելով գերեզմանի հակոյութեան. նրանց դրութեան առհասարակ կը լուսանայ և կը կարգաւորվի ուսումնական մասը, որ մինչև այդ իր ճակատագրին էր թողնված կամ կախված

էր պատահական օրդաններէ: Հայոց դպրոցներին վերաբերեալ նոր օրհնելը, ինչպէս այդ ևրեւում է նրա բովանդակութիւնից, հայ հոգևորականութեան չափազանց կարեւոր փանկցիւն է յատկացնում ժողովրդական կրթութեան գործունէութեանը: Նույն պատահական կրթութեան վրայ: Հոգևորականութեան այդ արտոնութիւնը, ի հարկէ, կը պահպանէ հայոց եկեղեցական դպրոցների ընտրութիւնը, կերպարանը, որովհետեւ նրանք առաջվայ պէս մընում են եկեղեցու կառարեալ հոգաբարձութեան տակ: Երկրորդական կողմից սահմանված հրահանգներն են եկեղեցիների, ծուխների հիմնարկութեան, սրանց նախաձեռնութեամբ են դպրոցները գոյութիւն ստանում, սրանց հոգսերով են պահվում թէ նիւթապէս և թէ բարոյապէս: Այստեղից դուրս է դալիս, որ անցնելով ժողովրդական պիւնտութեան հայոց եկեղեցական դպրոցները պահպանում են իրանց կազմակերպութիւնը առաջվայ դրութեան մէջ: Ուսուցչական խումբը, գլխաւորապէս ուսուցչական և թուրքականութեան ուսուցչները 1897 թվականին օրհնելով առաջարկվում է պատշաճաւոր հիմնարկութեան և նրանց վրա հաստատվում է կառավարչական հակոյութներ, որ մի երաշխաւորութիւն է թէ դպրոցների կառավարչները և ուսուցիչները իրանց պարտաւորութիւններին հարկաւոր ուշադրութեամբ և բարեխղճութեամբ կը վերաբերվեն:

Միջին վերաբերվում է հայոց եկեղեցական դպրոցների հոգաբարձութիւններին, որպէս այնպիսի մարմիններին, որոնք աւելի մօտիկաց մընապէս հակում են այդ դպրոցների վրա, դրանք էլ նոր կարգերի մէջ մնում են և գործում են իրանց խնամքին յանձնած դպրոցների օգտին: Միջին ըստ ինքեան հասկանալի է, որ նախաին առնելով հոգևորականութեան պարտաւորութիւնը՝ հակել պատանիների կրթական բարոյական կրթութեան գործին, անհրաժեշտ է որ թեմական առաջնորդները և յայտնողները նոյնպէս շարունակեն առաջվայ նման ընկնել դպրոցները, որովհետեւ միայն այդ միջոցով կարելի է իրաւ գործել այն իրաւունքը, որ յատկացրած է հոգևորականութեան նոր օրհնելով: Սա ոչ միայն իրաւունք է, այլ և պարտաւորութիւն, մի բարձր, սուրբ պարտաւորութիւն, որից չէ կարելի խոյտ տալ:

Այս բոլորից յետոյ պէտք է գալ այն եզրակացութեան, որ հայոց եկեղեցական դպրոցների մասին հրատարակված նոր օրհնելը իր էութեամբ հաստատում է հետեւեալ կարգը. ժողովրդական միջնորդութիւնը ժողովրդական դպրոցների ղեկը կրկնապէս միջոցով հակում է դպրոցների ուսումնական մասին՝ առանձին ուշադրութիւն դարձնելով ուսուցչական դասաւանդութեան վրա, կառավարչական և հոգևորականութեան կրթական հակոյութներին այսուհետեւ կարող են հասնել ամենալաւ հետաքննչների և դրանով նըպաստել դպրոցական գործի ծաղկմանը:

Այսուհետեւ լրագիրը, խօսելով հայոց դպրոցների կայքերի մասին, ասում է որ 1897-ի օրհնելը դպրոցների անտեսական մասը ամբողջովին թողնում է եկեղեցիներին, ուստի և նրանց կայքերի գրաւումը, որ տեղի ունի Անդրկովկասում, նա համարում է ժամանակաւոր, վարչական կարգաւորութիւն: Լրագիրը հաստատապէս տեղեկացնել է, որ ժողովրդական միջնորդութիւնը հրամայագրելով մտցնել նոր օրհնելը նաև Նոր-Նախիջևանի և Բեսարաբիայի թեմում, ոչ չէին կարգաւորվել չէ արել եկեղեցական դպրոցների կայքերի մասին:

Մ Ա Տ Ե Ն Ա Գ Ի Ռ Ի Թ Ի Ն

«Ռուս-վրացերէն հանրագիտական բառարան», խմբագրեց և հրատարակեց Վլանի Բուտովսկի, մասն I, տաւ Ա, 192 էջեր, թիւիւն, 1898 թ.

Մինչև այսօր վրաց ընթերցող հասարակութիւնը բոլորովին չէր կարողանում վրաց լեզուով ըզրութիւն ունեցող բառարանների մէջ որ և է հարկաւոր տեղեկութիւն գտնել գիտութեան, պատմութեան, կամ պատմահայրութեան վերաբերութեամբ: Այդ պակասն այսօր լրանում է յիշեալ հանրագիտական բառարանի հրատարակութեամբ, որը թէպէտ գուրկ չէ պատմութիւններից, ինչպէս ինքը խմբագրողն էլ խոստովանում է, բայց այնու աւելանալի նշանաւոր աշխատութիւն է: Խմբագրողը մի տեղ է հաւաքել այս ու այն կողմ ջրկած տեղեկութիւնները վրաց և օտար երկրների մասին և

հանրամատչելի է դարձրել ամենքի համար: Ամենից շատ տեղեկութիւններ տալիս է Վրացական, նրա թագաւորների, վանքերի, գետերի, լեռների, լճերի, բնակչւորի, կենդանիների մասին և այլն: Բառարանի մէջ կան և հայոց մասին տեղեկութիւններ, բայց ամենաբազմաթիւն լեզուով եղած հանրագիտական բառարաններից, բայց, տարաբաղդաբար, շատ քիչ: Խմբագրողը աչքի առաջ է ունեցել այն հանգամանքը, որ վրաց մէջ ուսուցչական խմբակը շատ են, և աւելի շատ կարող են օգտվել և բացի դրանից, վրաց լեզուով բոլոր բառերը դժուար է արտայայտել, այդ պատճառով բառարանը կազմել է ուսուցչական-վրացերէն, առաջ ուսուցչական և ապա վրացերէն է: Բառարանի նոր հրատարակութիւնը շատ ուրախալի երևոյթ է, բայց, տարաբաղդաբար, վրացիները նոր բան չուտով չեն կարողանում ընդունել և նրանից օգուտ քաղել, այդ պատճառով վրաց լրագրութիւնը միաբերան սկսեց անասելի հայոյնները թափել պ. Եվ. Ռոստոմաշվիլի վրա և նրա այդ գործը «անօգուտ աշխատանք» անուանեց, բայց թէ ինչու, կամ ոչ ոք չը կարողացաւ, կամ չուզեց ապացուցանել: Բառարանը բաղկացած կը լինի 15—16 հատորից, որոնք լայն կը տեսնեն 3—4 տարվայ ընթացքում: Բոլորի գիշեր 12-րդ մասնակի է, որ ապագայում լայն տեսնող հատորները հարուստ լինեն հայոց մասին պատմական, գիտական, աշխարհագրական և այլ տեղեկութիւններով և հայոց աղբիւրներից բաղկած, որպէս զի վրացիները կարողանան իրանց հարեան ժողովրդի մասին ճիշդ գաղափար կազմել:

ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԱՌՈՂՋՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ (Նամակ գաւառից)

Ինչպէս մասնաւոր անհատների վերաբերմամբ է ամբողջ առողջ մարմին մէջ առողջ հոգի, նոյն բանը համարձակօրէն կարելի է կրկնել նաև ամբողջ ազգերի մասին, որոնք ոչ այլ ինչ են, եթէ ոչ հաւաքական ընդհանուր մարմին: Բաղկացած մասնաւոր անհատներից: Աշխարհիս երեսին այն աղբիւրն են դրոզի և կարող, որոնք բաղկացած են առողջ և ամուր կազմուածքի տէր անդամներից: Սեւ ընդհակառակը՝ այն աղբիւրը, որոնք բաղկացած են թույլ և վատառողջ անդամներից, նրանք ժամանակի ընթացքում անխուսափելի կերպով կորչում՝ անհետանում են, առանց նշանաւոր տեղ բռնելու: պատմութեան էջերում: Հետեւապէս, մի աղբ, որ ցանկանում է իր գոյութիւնը յարատեւել և առաջադիմել, նա պիտի լուրջ ուշադրութեան դարձնէ ժողովրդի առողջութեան վրա, ապա թէ ոչ, նա կը սկսէ հետզհետէ նուազել և վերջ ի վերջոյ խոչաւ կը ջնջվի աշխարհիս երեսից:

Իսկ թէ որքան քիչ են մտածում մեզ մօտ ժողովրդի առողջութեան մասին, այդ բանը պարզ երևում է այն հանգամանքից, որ միջանում հարկաւոր դրոզի, նոյն իսկ գաւառական նշանաւոր կենտրոնները՝ զուրկ լինելով բժշկական օգնութիւնից, մատնուած են անդադաւմ հեղինակների շատ անող է այս խնդրի վերաբերմամբ: Միանգամայն արդարացի է երկրաւոր բժիշկների ղէմ բարձրացրած այն բողբոջը, թէ նրանք խոյս են տալիս գիւղերից՝ չեն ուզում մտնել խաւար ամբոխի մէջ, որտեղ ամենից աւելի կարեւոր է նրանց ներկայութիւնը:

Սեւ ահա՝ շնորհիւ մեր մէջ տիրող յանցաւոր անտարբերութեան, արդէն խոյս են դրել մեր գիւղերում գտնուող կրթութեան հիւանդութիւններ, որոնց թուում և սիֆիլիսը՝ մարդկութեան այդ ահաւել թշնամին: Սիֆիլիսը տեղական աղքատականութեան մէջ յայտնի է ֆրանց-զա-հ-մաթի անունով, որը թարգմանաբար նշանակում է ֆրանսիական-ալիս: Մենք համաշխուհեմ ենք Սուրբաբուրի գաւառում թէ հայաբնակ թէ թուրքաբնակ գիւղեր, որոնցից մի քանիսը արդէն կիւրով չափ վարակված են սիֆիլիսով: Ուղղակի, տափալած ըլնել, խոստովանել ձայնի, յօնաթափելի դէպքեր՝ ահա թէ ինչ կը պատկերանայ այդ գիւղերում ձեւ առաջ... Վարակված գիւղեր ճանաչում ենք նաև Էջմիածնի ու Հին-Նախիջևանի գաւառներում և նրանց թիւը՝ դժբաղդաբար, քիչ չէ: Սիֆիլիսը մուտ է գործել վերջինիս գաւառների մասին խուլ տեղերը, երեւակայեցէ, թէ ինչ գիւղերում մէջ կը լինին կենտրոնական բազմամարդ բաղաճները, որտեղ երիտասարդների մեծամասնութիւնը անձնատուր է զեղել ու անբարոյական կեանքի, և որտեղ սիֆիլիսի տարածման համար շատ նպաստաւոր պայմաններ կան: Իսկ քաղաքները կարողանալ լինելով նրանց հարեան գիւղերը չեն կարող պաշտ մնացած լինել:

Այդ ախտը կրկնում ենք, մեզ մօտ այնքան տարածված է, որ առանց վճռական միջոցների չի կարելի անկարելի է նրան արմատախիլ անել: Իսկ եթէ մենք անկարող ենք միջոցներ գործադրել սիֆիլիսին դիմադրելու, գոնէ հոգ տանենք, որ այդ սարսափելի ախտը նորանոր դոներ չը խլի մեզանից:

Ար. Շահապարեան

ՆԱՄԱԿ ԿԱՐՍԻՑ

Սեպտեմբերի 16-ին

Նրէի, Կարսի ուսումնարանական շրջանի տեսիլ իշխանութեան ներքոյ, բացվեց այստեղի հայ-կաթոլիկների միջատեան ծխական երկսեռ դպրոցը, եկեղեցուն կից նոր շէնութեան մէջ: Դրանով մենք պարտական ենք նոր նշանակված Կարապետ վարդապետի ետանդուն գործունէութեան, որի առաջին հոգւր եղաւ Կարապետ վարդապետի կրթութիւնը: Ուրախակի էր տեսնել, թէ ինչպէս ուսման առաջին օրը՝ մանուկները հաւաքված մէկ յարկի տակ՝ ուրախաւ էին ուսումնարանի բացման հանդէսով և հրճվում էին ուսուցչով և ուսուցչուհիներով շրջապատված: Վերջապէս հայ-կաթոլիկ տարրն էլ զարկնեց իր ընդի, որոնք եկաւ խաւարի մշուշից և համարվեց, որ անհրաժեշտ է ունենալ ուսումնարան, ուր կարելի է թոյլ տալ աղջիկ և տղայ երեխաներին միասին սովորելու: Ուսումնարանը երկու մեծ սենեակներ ունի. ընդունվել են 75—80 աշակերտ և աշակերտուհիներ: Թէև ցանկացողներ լինել չափազանց շատ էր, բայց նախ տեղի փոքրութեան պատճառով չընդունվեցին և երկրորդ՝ եկեղեցին առ այսօր անկարող է մի ուսուցիչ ևս աւելացնել: Հայերն լեզուի և կրօնի դասեր յանձն առաւ: Ժամանակը ինքը Կարապետ վարդապետը: Աշակերտուհիների ձեռնարկած երկու միանձնուհիներին, որոնք իրանց կրթութիւնն ստացել են Կ. Պոլսում և յայտնի են իբրև համեստ ուսուցչուհիներ: Ուսուցչ լեզուի, թուրքականութեան և այլ դասերի համար հրաւիրված է Թէոդոսի քաղաքից օրիորդ Կայանէ Բարսեղեան, որն ունի զինապալայի աւարտման վկայական և Արդուինում եղած ժամանակ բարեխղճութեամբ է կատարել իրան յանձնված պաշտօնը և արժանացել ժողովրդի յարգանքին:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՐԻՆԻ

Մեր քաղաքի ցանկալի հիւրը՝ Նորին Բարձրութիւն Մեծ Իշխան Միխայիլ Նիկոլայիւիչ, շարաթ օր, սեպտեմբերի 19-ին, մեկնեց Փիֆլիսից Բորժոմի: Նրա խոսքով կայաքանում հաւաքված էին զինուորական և քաղաքացիական իշխանութեան ներկայացուցիչները: Արքայական սենեակներում Նորին Բարձրութեան սպասում էր Կովկասեան կառավարչապետի ամուսինը՝ իշխանուհի Գոլիցինա, ուրիշ տիկիներն էին միասին: Նրա Մեծ Իշխանը հրաժեշտի ողջոյն տուեց իշխան կառավարչապետին և միասին Նորին Կովկասի օրը թողաց ողբորոված «ուրաներով»: Ցերեկվայ 3 ժամն էր, երբ գնացքը շարժվեց դէպի Բորժոմ:

Շարաթ օրը, սեպտեմբերի 19-ին, պրոֆեսոր Գոլիցայիւի Կովկասեան Կիւրախտական ընդհանրութեան մէջ կարգաց մի գիւղական Կովկասի հողերի յատկութեան մասին: Նրա գիւղական նշանաւոր կէտն այն է, որ մեր լեռնադաշտերում գտնվող սևահող համարում է բոլորովին նման Ռուսաստանի ներքին հանդիմանի նշանաւոր սևահողին: Ուրիշ խօսքով, Ալեքսանդրօպոլի, Ալալայալաքի, Նոր-Բալայալաքի գաւառների սևահողը նա համարում է նոյնպիսի սևահող: Իր կարծիքը նա հաստատում է նախ տեսակաւոր համեմատելով լեռների վերքի և ներքին մասերը երկրաբանութեան և տաք գոտիների հետ, և երկրորդ՝ գործնականապէս հետազոտելով սևահողերի ֆիզիկական և քիմիական կազմութեամբ: Պրոֆեսորը յայտնեց, որ ինչպէս Ռուսաստանի հիւսիսում չը կայ սևահող և նա երևում է յայտնի գոտիում և ապա անհետանում աւելի հարաւում, այնպէս էլ Կովկասում սևահող չը կայ ոչ սարերի ծայրում և ոչ տափարակում, այլ միջին լեռներում, լեռնադաշտերում: Կասկածաշուշութեամբ գրաւել էր մեծ հասարակութիւնը: Պրոֆեսորը խօսում է պարզ, հետաքրքրական: Կասկածաշուշութեան յետոյ տեղի ունեցաւ վիճաբանութիւն, որից պ. Գոլիցայիւի օգուտեց աւելի ևս մանրամասն պարզելու իր հայեացքները հողի կազմութեան և Անդրկովկասի սևահողի մասին:

Շարաթ, սեպտեմբերի 19-ին, երեկոյան ժա-

Типографія Грузинск. Издат. Т—ва, Лорисъ-Мелик. ул. № 13